

Tlačová správa

21. marec 2016

Štát zanedbáva finančné vzdelávanie a preceňuje reguláciu nebankovník

Nízka finančná gramotnosť v kombinácii s chybami v regulácii vystavujú státisíce ľudí, vrátane klientov nebankových spoločností, riziku zadlžovania sa za neprimeraných podmienok. Podľa zistení INEKO väčšina dospelaj populácie nevníma rozdiely medzi korektnými a nekorektnými poskytovateľmi úverov, ani nedokáže rozpoznať mimoriadne drahú ponuku úveru, čo môže mať zásadný negatívny vplyv na kvalitu ich života.

V slovenskej verejnosti prevláda negatívne povedomie o fungovaní nebankových spoločností. Až 90 % ľudí ich vníma negatívne, ale 40 % pripúšťa, že bez nebankovník by si časť ľudí požičiavala s ešte horšími podmienkami, napr. od úžerníkov. V reakcii na nespokojnosť ľudí kladú politici dôraz na tvrdú reguláciu vrátane určovania úrokových stropov a zavádzanie licencií pre nebankovky. Zanedbávajú pritom mäkšie, často oveľa účinnejšie formy regulácie, ako napríklad menovanie spoločností s nekorektnými praktikami, alebo zrozumiteľné informovanie spotrebiteľov o kľúčových parametroch úveru v návrhu zmluvy. Úplne mimo záujmu štátu je prevencia vo vzdelávaní s cieľom zvýšiť finančnú gramotnosť obyvateľstva.

Tieto aj ďalšie zistenia prinášame v analýze nebankového trhu, ktorá sa opiera o mystery shopping, reprezentatívny prieskum agentúry Focus i analýzu dostupných dát z rôznych registrov. Prináša spolu 22 odporúčaní pre spotrebiteľov, tvorcov legislatívy i poskytovateľov úverov, ktorými možno zásadne zlepšiť prevenciu a zvýšiť ochranu spotrebiteľov pred neprimeraným zadlžovaním i nekorektnými praktikami firiem.

Slovensko prežíva úverový boom. Hoci jeho hlavnými aktérmi sú banky a rizikám, ktoré sú spojené so zadlžovaním, môže byť vystavená väčšina dospelaj populácie, politici kladú dôraz na reguláciu nebankovník. Navyše metódou pokusov a omylov, bez adekvátneho zváženia dôsledkov častých zmien regulácie.

Prvá vláda Roberta Fica začiatkom roku 2010 otvorila priestor na mimoriadne drahé spotrebiteľské úvery, keď zrušila úrokové stropy. V roku 2014 ich opäť zaviedla, formálne na nižších úrovniach ako platili do roku 2010, v skutočnosti však neúčinne. Dali sa totiž ľahko obísť. Navyše viazanie stropov na nový ukazovateľ „odplata“ legitimizovalo aj vysoko predražené pôžičky s krátkymi splatnosťami, keďže vláda v roku 2014 nariadením zadefinovala odplatu chybné, ignorujúc časovú hodnotu peňazí. Doteraz chybu neopravila,

čo spôsobuje mylné informovanie ľudí o cene úverov so splatnosťami kratšími ako 12 mesiacov.

V decembri minulého roka Národná rada SR naviazala úrokové stropy aj na korektne počítanú ročnú percentuálnu mieru nákladov (RPMN) a zamedzila ich legálne obchádzanie. Ukazuje sa však, že **nastavenie stropov na úrovni iba dvojnásobku ceny, za ktorú požičiavajú banky, vytlačí z trhu aj niektoré významné nebankovky, ktoré doteraz obsluhovali stovky tisíc klientov. Keďže produkty pre najrizikovejší segment spotrebiteľov sa do novej regulácie nevtesnajú, časť doterajších klientov nebankoviek si bude vedieť požičať iba na čiernom trhu – už mimo akýchkoľvek pravidiel ochrany spotrebiteľa.**

V nebankovkách si požičiavajú najmä ľudia s nízkou bonitou, ktorých banky neobslúžia. Dá sa očakávať, že menej bonitní klienti sú v priemere menej finančne gramotní a teda zraniteľnejší voči nekorektným praktikám. Slovensko vo finančnej gramotnosti nijak nevyniká, práve naopak. Finančná gramotnosť populácie na Slovensku zostáva mimoriadne nízka, a to aj v najmladšej generácii. V PISA testoch OECD z roku 2012 skončili 15-roční žiaci na Slovensku až na 16. mieste z 18 porovnávaných krajín (3. Estónsko, 6. ČR, 7. Poľsko). Na najnižšej z piatich úrovní finančnej gramotnosti je až 23 % žiakov v SR. Pre porovnanie, v Estónsku to bolo len 5 %. Finančnú gramotnosť otestoval inštitút INEKO aj v jednej z otázok v reprezentatívnom prieskume. Neúmerne drahú ponuku na prvý pohľad odhadol len jeden zo sto respondentov.

Ako zvrátiť toto zaostávanie? INEKO okrem iného odporúča zaradiť otázky na finančnú gramotnosť do národných testov z matematiky, aby im školy v príprave na testy venovali viac pozornosti. Za posledné štyri roky bolo v Testovaní 9 aj v maturitných testoch z matematiky minimum otázok na finančnú gramotnosť, aj tých pár bolo s banálnou náročnosťou.

Analýza vznikla aj vďaka podpore Asociácie poskytovateľov spotrebiteľských úverov.

Viac informácií k analýze:

Ján Kovalčík, analytik INEKO, kovalcik@ineko.sk, tel.: 0903 226 604

Príloha: Zhrnutie hlavných zistení analýzy

- Zadlženosť slovenských domácností rýchlo rastie. Kým pred 17 rokmi mali od bánk požičanú iba necelú jednu miliardu eur, aktuálne to je už bezmála 25 miliárd eur. Od nebankových poskytovateľov (nebankoviek a v menšej miere lízingoviek) je to ďalších vyše 1,2 miliardy eur úverov. Zadlženosť obyvateľstva SR ku koncu roku 2015 tak dosiahla rekordných vyše 33 % HDP, stále je však polovičná v porovnaní s priemerom EÚ.
- Nebankovky obsluhujú dopyt, ktorý banky nevedia efektívne uspokojiť alebo ho nepovažujú za zaujímavý. Spravidla – ale nie výlučne – klientov s nižšou bonitou. Zodpovedá tomu aj prevaha menších úverov s kratšími splatnosťami.
- Na nebankovky pripadá už len 1/20 z celkového objemu úverov obyvateľstvu v SR. Ich podiel na úverovaní spotreby (mimo bývania) však dosahuje cca 1/5 podľa objemu a až 1/3 podľa počtu úverových zmlúv. V uspokojovaní dopytu obyvateľstva po úveroch tak nebankovky hrajú doteraz podstatnú úlohu.
- Len členovia Asociácie poskytovateľov spotrebiteľských úverov (APSÚ) poskytnú ročne cca 800-tisíc nových úverov. Rozširujú tak možnosti financovania spotreby licencovanými subjektmi. To obmedzuje okruh ľudí odkázaných na požičiavanie si v čiernej zóne pôžičkového trhu – s vysokým rizikom úžery.
- Všeobecné vnímanie nebankoviek v spoločnosti je mimoriadne negatívne. Podľa reprezentatívneho prieskumu vykonaného pre účely tejto analýzy vyše 90 % populácie považuje negatívne výroky o nebankovkách v zmysle „*Nebankovky zdieľajú ľudí cez vysoké úroky a poplatky, zapríčiňujú/ prehľbujú ich finančné problémy*“ za výstižné. Tento stav je dôsledkom neefektívnej regulácie a dlho absentujúceho dohľadu nad podnikaním nebankových spoločností. Pri nevhodnom nastavení interných motivácií v niektorých spoločnostiach to viedlo k poskytovaniu úverov aj nedostatočne bonitným klientom so všetkými negatívnymi dôsledkami. Vráťane existenčných problémov tisícok domácností, nie vždy korektných postupov vymáhania pohľadávok i zovšeobecňovania negatívnych skúseností na všetky nebankovky (namiesto rozlišovania korektných a nekorektných).
- Situáciu ešte zhoršilo zrušenie úrokových stropov začiatkom roku 2010, a teda legalizácia aj neúmerne drahých úverov spotrebiteľom trvajúca až do roku 2014, sčasti i neskôr. Dostatočnú nápravu totiž nepriniesol ani nevydarený pokus o reguláciu ceny úverov cez nový ukazovateľ *odplata*. Jeho chybná definícia určená nariadením vlády výrazne skresľuje (podhodnocuje) skutočnú cenu úverov s krátkou splatnosťou – týždne až mesiace.
- Na nezmyselne definovanú odplatu sa od roku 2014 viazali aj stropy určujúce maximálnu cenu úverov, čo umožnilo pri najkratších pôžičkách naďalej inkasovať neprimerane vysoké poplatky. Napriek častým zmenám zákonov regulujúcich úverovanie spotrebiteľov zostalo uvedené okno – legalizujúce aj mimoriadne drahé pôžičky – otvorené až do decembra 2015. Vtedy konečne Národná rada SR v rámci ostatnej novely doplnila zákon tak, že do úrokových stropov sa musí zmestiť nielen chybné počítaná odplata ale aj

reálna cena úveru vyjadrená ročnou percentuálnou mierou nákladov (RPMN), ako to bolo do roku 2010.

- Úrokové stropy zrušené prvou vládou Roberta Fica na jar 2010 tak boli pri najkratších (a spravidla najdrahších) spotrebiteľských úveroch naozaj obnovené až po bezmála šiestich rokoch. Na úplnom konci štvorročného obdobia s väčšinou strany Smer-SD v Národnej rade SR.
- Nezmyselne definovaná odplata zostáva v právnom poriadku naďalej. Hoci už neumožňuje vyhnúť sa stropom (uplatňovaným opäť aj na RPMN), naďalej pletie spotrebiteľov zavádzajúcimi údajmi o cene úverov so splatnosťou kratšou ako 12 mesiacov. INEKO odporúča ukazovateľ *odplata* z legislatívy úplne vypustiť a cenu úveru komunikovať spotrebiteľom aj regulovať stropmi výhradne na základe hodnôt RPMN, prípadne s doplňujúcou informáciou o celkovej výške preplatenia.
- Prieskum agentúry Focus zostavený pre účely tejto štúdie ukázal, že ľudia na Slovensku len málo vnímajú významné rozdiely v korektnosti rôznych nebankoviek. Väčšina inklinuje k plošne negatívnym hodnoteniam, a to aj bez vlastnej či sprostredkovanej negatívnej skúsenosti. Pravdepodobne aj pod vplyvom komunikácie zo strany politikov i médií. Nekalé praktiky väčšinou nie sú spájané s konkrétnymi spoločnosťami ale s nebankovkami všeobecne. Takáto neadresnosť nielen škodí korektným poskytovateľom ale aj spotrebiteľom, ktorí nedostávajú dostatok informácií o tom, u ktorých poskytovateľov sú nekalé praktiky bežnou praxou, aby sa im mohli vyhnúť.
- Sprísnenie pravidiel podnikania nebankoviek, ku ktorému došlo v rokoch 2014 a 2015, má potenciál znížiť výskyt nekalých praktík pri poskytovaní spotrebiteľských úverov. V akom rozsahu sa to udeje, to záleží na efektívite dohľadu nad podnikaním nebankových spoločností. Samotné licencovanie síce výrazne zúžilo okruh subjektov s oprávnením úverovať spotrebiteľov, nateraz však nevyčistilo trh od všetkých nekorektných spoločností. Spotrebiteľia by preto licenciou NBS nemali považovať za garanciu korektného zaobchádzania, ale radšej venovať pozornosť získaniu referencií na jednotlivé spoločnosti.
- Počínanie jednotlivých nebankoviek i bánk vo vymáhaní splácania pohľadávok z úverov sa doteraz neposudzuje na základe relevantných a štatisticky významných dát, keďže tie sa nezbierajú. Verejnosti, regulátorovi i tvorcom legislatívy tak chýbajú kľúčové dáta. INEKO odporúča sledovať napríklad:
 - Počty a objemy pohľadávok, ktoré sú riešené exekúciou, dražbou či postúpením (v reportingu licencovaných poskytovateľov spotrebiteľských úverov pre NBS)
 - Subjekt pôvodného veriteľa pri všetkých úkonoch súvisiacich s vymáhaním pohľadávok (v súdnej štatistike)
- Mystery shopping zrealizovaný pre účely tejto analýzy v roku 2015 potvrdil, že pri informovaní o podmienkach prípadných úverov sa vo väčšine dopytovaných subjektov vyskytovali väčšie či menšie chyby. Celkovo nebankovky združené v APSÚ obstáli o niečo lepšie, nie však bez nedostatkov. Zaujímavým zistením mystery shoppingu bolo, že

vlastníctvo nehnuteľnosti vôbec nezaručuje získanie úveru, keď z 19 spoločností sa zaujímali o nehnuteľnosť len dve a ostatné chceli úver zabezpečiť iným spôsobom (najčastejšie možnosťou zrážok zo mzdy).

- Neodborné zásahy do pravidiel podnikania nebankoviek a príliš prísna regulácia môžu paradoxne zväčšiť čierny trh, nakoľko neistota vyplývajúca z nedostatočne kvalitne pripravených zmien v regulácii vedie k obmedzovaniu podnikateľských aktivít aj korektných nebankoviek. Preto je dôležité, aby politici diskutovali zásadné zmeny pravidiel so zástupcami dotknutých subjektov, vrátane nebankových poskytovateľov spotrebiteľských úverov, s cieľom minimalizovať výskyt chýb a neželaných dopadov zmien.
- Výsledky reprezentatívneho prieskumu ukázali výrazné nedostatky väčšiny dospelých populácie SR v porozumení dôležitým otázkam pre rozhodovanie o úvere. Drvivá väčšina ľudí tiež nedokáže rozpoznať mimoriadne drahú ponuku úveru. Podčiarkuje to potrebu riešenia ochrany spotrebiteľov nielen sprísňovaním regulácie, ale oveľa viac aj vzdelávaním a osvetou. Žiaľ, táto potreba zostáva nedocenená a politici sa angažujú takmer výlučne (až prehnane) legislatívnymi návrhmi sprísňujúcimi reguláciu.

Hlavné odporúčania:

- 1) **Korektné informovanie o cene** – Zrušiť chybné počítanú odplatu. Ako ukazovateľ ceny úveru používať iba RPMN, skratku doplniť o ľahko zrozumiteľný popis (ročný úrok vrátane poplatkov). V zmluvách povinne uvádzať najdôležitejšie údaje o úvere – požičiavaná suma, obdobie, RPMN, celkové preplatenie i zmluvné sankcie – v štandardizovanej sumarizačnej tabuľke, a to na strane, ktorú klient podpisuje.
- 2) **Vzdelávanie** – Posilniť vedenie k finančnej gramotnosti na základných i stredných školách. Zabezpečiť do vzdelávania učiteľov a zaradiť finančné príklady do učebníc i celoštátnych testov z matematiky. Cez žiakov zvyšovať úroveň porozumenia osobným financiám aj u rodičov.
- 3) **Primeraná regulácia a dohľad** – Vždy konzultovať zmeny zákonov s dotknutými subjektmi (v tomto prípade nebankovkami), aby sa minimalizovali negatívne dopady na poskytovateľov úverov i spotrebiteľov. Zefektívňovať dohľad nad podnikaním nebankoviek, vrátane realizácie mysteryshoppingov – s cieľom odhaľovať a následne eliminovať nekalé praktiky.
- 4) **Rozlišovanie korektnosti nebankoviek** – Vyhýbať sa hádzaniu nebankoviek do jedného vreca. Nekorektné praktiky medializovať s uvedením konkrétnych spoločností a počtu zistených prípadov. Zaviesť efektívny reporting nebankoviek s licenciou NBS s dôrazom na mapovanie a vyhodnocovanie rozsahu, v akom dochádza u jednotlivých poskytovateľov k omeškaniam v splácaní úverov klientmi, k uplatňovaniu sankcií a tiež využívaniu jednotlivých foriem vymáhania i postupovania pohľadávok.

- 5) **Samoregulácia poskytovateľov úverov** – Aplikovať taký systém ekonomických motivácií a sankcií pre predajcov, ktoré minimalizujú záujem predať úvery ľuďom, ktorí ich nebudú vedieť riadne splácať. Spolupracovať so spotrebiteľskými združeniami na vyjasňovaní podmienok zmlúv. Upozorňovať regulátora na nekalé praktiky iných subjektov pri poskytovaní úverov spotrebiteľom a podporiť tak očisťovanie trhu.

Všetky odporúčania na zlepšenie prevencie, zefektívnenie regulácie a transparentnosti

Odporúčania pre spotrebiteľov

- 1) Predchádzať rozhodovaniu sa o úvere v nevedomosti a v časovej tiesni. Včas venovať pozornosť osvojeniu si základov finančnej gramotnosti (edukačné články, konzultácia s odborníkom, resp. osobou, ktorá osobným financiám/úverom rozumie).
- 2) Požadovať podrobné vysvetlenie všetkých podmienok úveru a nechať si aspoň deň na ich zváženie/porovnanie – nepodpisovať zmluvu narýchlo.
- 3) Porovnávať výhodnosť ponúk úveru od oslovených bánk a nebankoviek predovšetkým podľa RPMN. Vyasniť si aj postup a sankcie v prípade nesplácania.
- 4) So žiadosťou o pôžičku oslovovať výhradne spoločnosti s licenciou NBS. Nepovažovať však licenciu za garanciu korektnosti a zaujímať sa o referencie/skúsenosti iných klientov s konkrétnymi poskytovateľmi.
- 5) Odmietaať úverové ponuky, kde nebankovka navrhuje, aby dlžník v zmluve figuroval ako živnostník (nižšia miera ochrany).

Odporúčania pre tvorcov legislatívy a regulátorov (ako a čo zlepšiť v regulácii)

- 6) Upustiť od používania nepresného až zavádzajúceho ukazovateľa *odplata*, ktorý aj extrémne vysoké náklady prezentuje ako prijateľné. Cenu úveru vyjadrovať aj úrokové stropy regulovať výhradne na základe RPMN, ktorá reálne odráža náklady úveru (úrok a poplatky) aj so zohľadnením časovej hodnoty peňazí.
- 7) Zaviesť používanie skratky RPMN spolu s ľahšie zrozumiteľným popisom (napr. ročné úroky a poplatky, alebo cena úveru), ktorý by doplnil mnohým nezrozumiteľnú skratku RPMN a pomohol k jej lepšiemu pochopeniu.
- 8) Posilniť vedenie k finančnej gramotnosti na základných i stredných školách. Zabezpečiť do vzdelanie učiteľov a zaradiť finančné príklady do učebníc i celoštátnych testov z matematiky. Prostredníctvom žiakov zvyšovať aj úroveň porozumenia dôležitých otázok z oblasti osobných financií – najmä úverov – u rodičov, ktorí v tejto oblasti často tápajú.
- 9) Zahnúť do výpočtu RPMN a pod uplatňovanie stropov aj plnenia (úroky a poplatky) vyžadované od dlžníka v prípade predĺženia splatnosti úveru, ak sa tieto líšia od podmienok na základné (prvé dohodnuté) obdobie.
- 10) V rámci zmlúv vyžadovať uvedenie najdôležitejších údajov vyjadrujúcich cenu úveru v RPMN, požičiavanú sumu, obdobie, celkové preplatenie i zmluvné sankcie v štandardizovanej sumarizačnej tabuľke, a to na strane, ktorú klient podpisuje.
- 11) Zefektívniť kontrolu neprekračovania stropov nielen pri zmluvných úrokoch a poplatkoch (pri riadnom splácaní) ale aj pri sankčných úrokoch a poplatkoch (pri nesplácaní podľa zmluvy).

- 12) Realizovať mystery shoppingy iniciované regulátorom s cieľom preverovať dodržiavanie všetkých právnych noriem regulujúcich poskytovanie spotrebiteľských úverov a ochranu spotrebiteľa. Po zistení využívania nekalých praktík vyvodzovať účinné korekčné opatrenia, a to aj voči poskytovateľom podnikajúcim v SR na základe licencie z iného členského štátu EÚ.
- 13) Zaviesť efektívny reporting nebankovník s licenciou NBS s dôrazom na mapovanie a vyhodnocovanie rozsahu, v akom dochádza u jednotlivých poskytovateľov k omeškaniam v splácaní úverov klientmi, k uplatňovaniu sankcií a tiež využívaniu jednotlivých foriem vymáhania i postupovania pohľadávok.
- 14) V súdnej štatistike zabezpečiť už pri návrhu na exekúciu či dražbu evidovanie pôvodného vlastníka pohľadávky (originálneho veriteľa), aby bolo možné porovnávať, aká časť klientov jednotlivých spoločností nie je schopná splácať záväzky a musí čeliť exekúcii či dražbe. V súčasnosti sa pri návrhu na exekúciu pôvodný veriteľ neeviduje, aj v súdnych rozhodnutiach figuruje len niekedy. Rozhodovacia prax súdov v tomto nie je zjednotená; niektoré súdy pôvodného vlastníka pohľadávky v rozhodnutí uvádzajú, iné nie.
- 15) Vyhodnocovať a zverejňovať informácie o rozšírených nekalých praktikách s cieľom zvýšiť ostražitosť spotrebiteľov.
- 16) Poskytovať informácie o prípadnej právnej pomoci a ochrane spotrebiteľov.
- 17) Zlepšiť kvalitu a rýchlosť rozhodovania súdov vo veciach týkajúcich sa spotrebiteľských úverov.

Odporúčania pre korektné nebankovky (ako sa pozitívne odlišujú od menej korektných)

- 18) Zabezpečiť poskytovanie informácií o dôležitých parametroch úveru (najmä o RPMN, dobe splácania, celkovej výške preplatenia, postupe v prípade nesplácania) spôsobom primeraným znalostiam a situácii záujemcov úver, a to v rámci celej distribučnej siete.
- 19) Poskytovať klientom zmluvné podmienky na preštudovanie domov pred podpisom zmluvy.
- 20) Aplikovať taký systém ekonomických motivácií a sankcií pre predajcov, ktoré minimalizujú ich záujem predať úvery ľuďom, ktorí ich pravdepodobne nebudú vedieť riadne splácať. Systémovo tak obmedziť „čierne ovce“, ktoré v snahe dosiahnuť predajné ciele a provízie siahajú po nekorektných praktikách.
- 21) Spolupracovať so spotrebiteľskými organizáciami za účelom identifikácie nekalých praktík a zvyšovania férovosti v úverových vzťahoch.
- 22) Upozorňovať regulátora i ďalšie orgány dohliadajúce nad zákonnosťou na nekalé praktiky iných subjektov (s licenciou i bez nej) pri aktivitách, ktorých súčasťou je poskytovanie úverov spotrebiteľom. Prispievať tak k účinnejšiemu odhaľovaniu

a postihovaní subjektov využívajúcich nezákonné praktiky, a tým aj k očisťovaniu podnikateľského prostredia a zlepšovaniu povesti tohto segmentu finančného trhu.